

Nový hrad u Olomučan - výsledky průzkumu staršího hradu

Jan Štětina

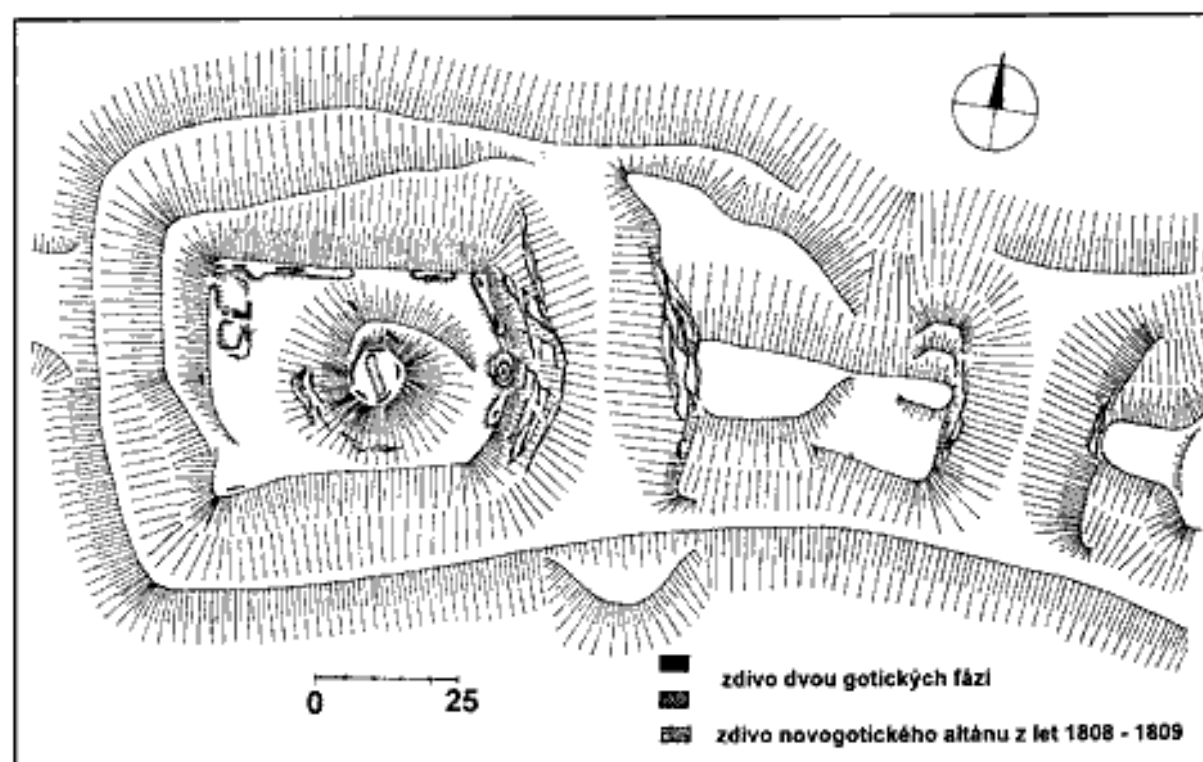
Zřícenina Nového hradu se nachází asi 3 km jihozápadně od obce Olomučany na vysokém ostrohu, vypínajícím se nad svitavským údolím, jižně od Blanska a severně od Adamova. Staveništěm Nového hradu se stal podlouhlý, od východu k západu mírně se svažující ostroh, celým svým objemem se vsouvající do údolí řeky Svitavy, nad jejíž úroveň je vyvýšen asi o 150 m. Na západě bylo staveniště hradu od okolních kopců odděleno právě hluboce se zařezávajícím svitavským údolím, na severu a západě za tímto údolím pokračovala náhorní rovina. Na jihovýchodě ostroh po znatelném zvýšení ve své střední části pokračoval a klesal do bočního údolí, napojujícího se posléze do údolí Svitavy.

Nový hrad od plochy ostrohu oddělily dva příčné příkopy. První příkop, široký max. 25 m a hluboký 7 m, přetnul ostroh před nevelkým předhradím délky asi 44 m a šířky 20 m. V tomto prostoru dnes neregistrujeme stopy zděných konstrukcí, terénní náznaky se zdají nasvědčovat nějaké zástavbě při severní delší straně předhradí. Druhý, mnohem mohutnější příkop byl ve skále vylámán za předhradím a vymezil plochu jádra na konci ostrohu. Hloubka příkopu je 12 m, jeho šířka pak až 30 m. Nevelké hradní jádro mělo půdorys nepravidelného obdélníku s trojbokým čelem, délka jádra činila 55 m a jeho šířka 35 m. Jádro hradu obíhala kamenná hradba dnes nezjistitelné šířky, v jihozápadním nároží tvořící čtverhranný výstupek, obsahující ve svém severním čele kulisovou vstupní bránu. V pravoúhlém severozápadním nároží stála obdélná budova o rozměrech přibližně 16 x 9 m. K obvodovému 130 cm silnému zdivu byla patrně v následné gotické fázi na spáru přistavěna mírně šikmo

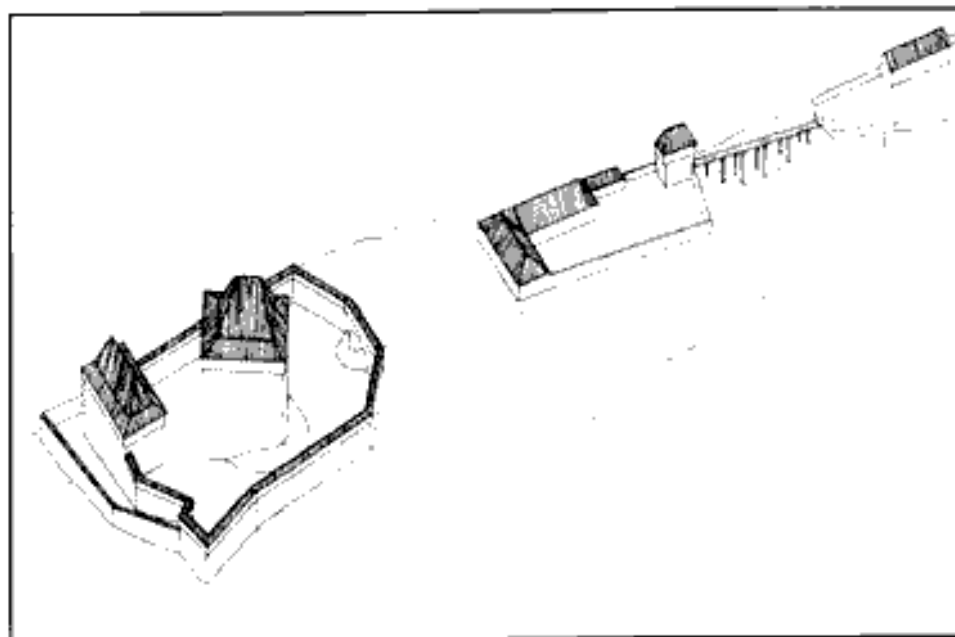
nasazená, 165 cm široká přička, dělicí budovu v přízemí na dvě nestejně velké místnosti. Na centrálním skalisku uprostřed hradního nádvoří stála pak volně velká, nejpravděpodobněji obytná věžovitá stavba. Dva amorfní fragmenty jader zdiva této stavby byly nalezeny na severním úbočí suťového kužele v letech 1997 a 1998. Poloha fragmentů, ležících přibližně v ose SZ - JV se zdá nasvědčovat možnosti, že věž se - možná pouze díky přizpůsobení tvaru skalního výchozu - mohla jednou ze svých hran otáčet vůči předhradí, respektive dále pokračujícímu ostrohu.

Původní přístupová cesta k hradu přicházela ze svitavského údolí. U paty hradního ostrohu překročila říční tok a po severním úbočí stoupala na ostroh, na jehož temeno dospěla po prudké otáčce. Prošla prvním předhradím před prvním příkopem a dospěla do nevelkého druhého předhradí mezi oběma příkopy. Je možné, že cesta po složité mostní konstrukci překonala i druhý příkop a bránou v čele jádra, v místě znatelného prohloubení terénního reliktu hradby, vstoupila do nádvoří hradu k patě věžovité stavby. Druhou možností vedení cesty (tato alternativa je prokazatelná přinejmenším pro poslední fázi existence hradu) je její trasa po jižním úbočí ostrožny pod prvním i druhým předhradím, dále pokračující dnem druhého příkopu a dosud zřetelným rampovým nájezdem a přihrádkem pod severní a západní stranou jádra, kde ústila do jihozápadního výstupku obvodové hradby s hradní branou.

Typologicky lze Nový hrad zařadit k hradům donjonového typu, v daném případě s rozvinutější dispozicí. Nevelké obdélné budově v nároží jádra můžeme přisou-

Nový hrad. Terénní náčrt hradu na konci ostrohu podle Miroslava Plačka. Doplnil a upravil Jan Štětina

Nový hrad. Pokus o rekonstrukci hradu na konci ostrohu po polovině 15. století

dit spíše pomocné obytné či hospodářské funkce, hlavním obytným objektem musela být patrně věžovitá centrální stavba, o níž však kvůli její úplné destrukci nelze zjistit nic konkrétního. Při povrchovém průzkumu hradu se v trase někdejších hradeb podařilo nalézt hrušky vypálené mazanice, fragmenty cihel a části prejzů. Můžeme se tedy pokusit o rekonstrukci horní partie hrady, která asi vrcholila dřevěným či hrázdným ochozem (snad s hliněnou omazávkou), krytým prejzovou krytinou. Prejzy byly patrně uplatněny i na centrální stavbě. Úlomky pískovce a tvrdého světlého kamene (vápenec?) pak podávají svědectví o materiálu architektonických prvků hradu. Nalezené zlomky cihel jsou důkazem jejich užívání jako doplňkového stavebního materiálu, přičemž celý hrad byl přirozeně zbudován z místního granodioritu.

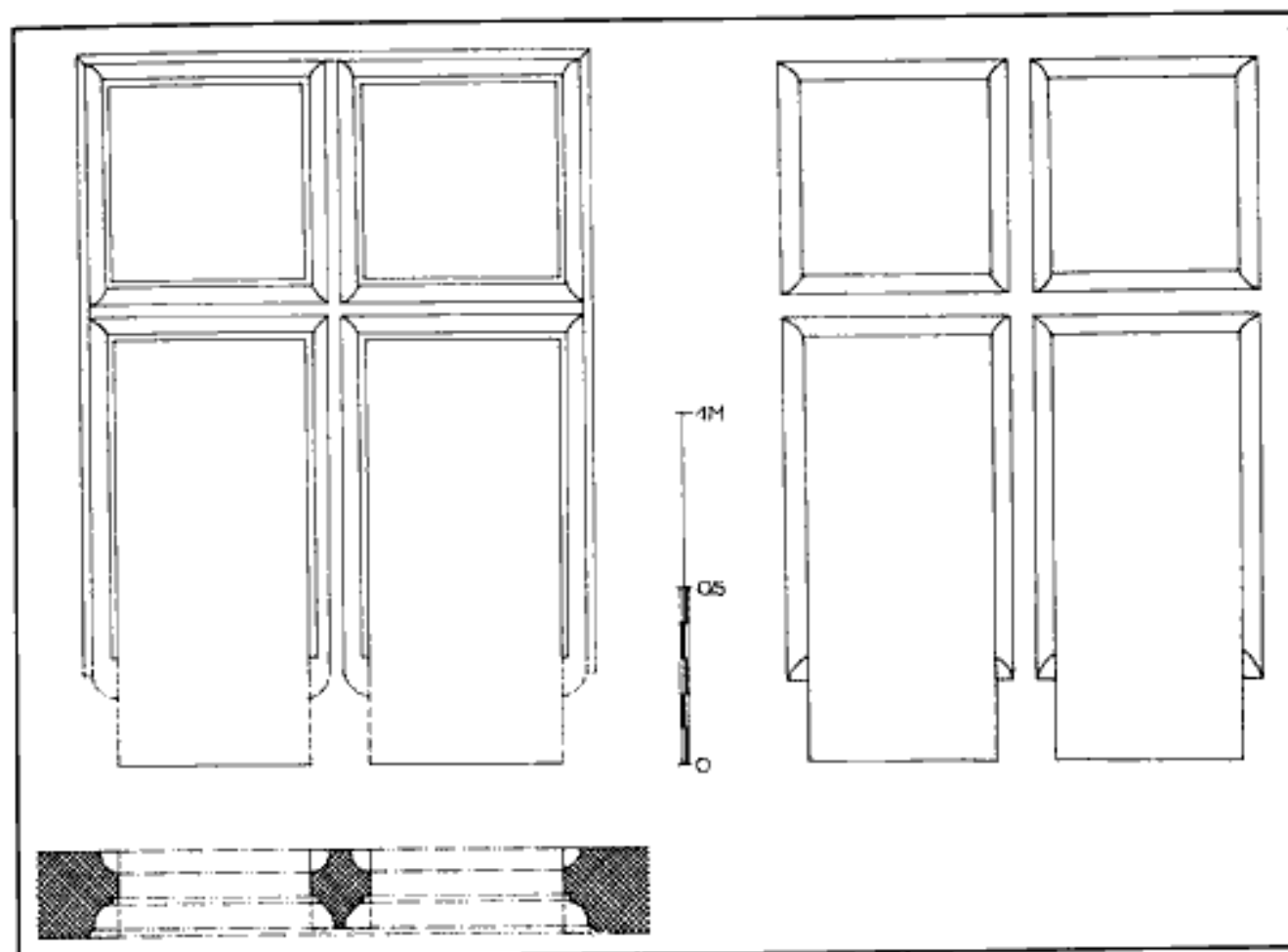
Přimo v areálu někdejšího Nového hradu se zatím bohužel nepodařilo objevit žádné architektonické prvky. Překvapení však přinesl průzkum obvodové hrady pozdně gotického Nového hradu, zbudovaného mezi lety 1470 - 1493 Dobešem a Benešem Černohorskými z Boskovic na jihovýchodním konci bývalého prvního předhradí staršího hradu, na nejvyšším místě ostrohu. Ve spodních, přístupných partiích hrady bylo nalezeno větší množství architektonických prvků, použitých ve vazbě zdíva buď jako běžný stavební materiál, nebo upravených pro osazení do nárožního armování hrady. Jedná se většinou o části vyžlabených a okosených ostění gotických křížových oken (torza vnitřních sloupků stejné profilace se podařilo objevit při průzkumu staveb uvnitř hradu), nebo s okosením, výjimečně i s trojúhelnou trnoží. Nalezeno bylo též několik prvků složitější profilace. Do zdíva hrady jsou místy vloženy též cihly formátu 26 x 12,5 x 8 cm - stejný rozměr mají i cihly z prvotního Nového hradu - a ojediněle se ve zdívu vyskytuje též zlomek gotického prejzu, opět shodný s fragmenty prejzů z jádra hradu na konci ostrohu. Materiál sekundárně vezděných fragmentů ostění se nápadně shoduje se zbytky pískovce a patrně vápence,

nalezenými v jádře staršího Nového hradu. Při úvahách o původu fragmentů ostění se jako nejpravděpodobnější jeví transfer prvků ze staršího hradu na konci ostrohu, sloužícího jako zdroj stavebního materiálu pro výstavbu pozdně gotického Nového hradu. Tyto závěry jsou zatím pouze předčasné, po dokončení evidence a dokumentace všech nalezených prvků bych rád publikoval stať, věnující se obšírněji problematice architektonických prvků z obou objektů. Práce by měla objasnit i pravděpodobnou dataci architektonických prvků.

Historií Nového hradu se v poslední době zabýval ve své monografii L. Vašek, proto podám pouze její stručný přehled.

První písemná zmínka o Novém hradu pochází až z r. 1381, vzhledem k donjonové dispozici hradu i sporému archeologickému materiálu je však nutno počátky hradu posunout hlouběji do první poloviny 14. století. Jako nejpravděpodobnější se jeví hypotéza, podle níž Nový hrad postavili páni z Lipé jako nové centrum bývalého obfanského panství, když hrad Obfany byl v letech 1315 - 16 rozbořen vojskem brněnských měšťanů. V pozdější době, když hrad přešel do markraběcího majetku, si jeho někdejší majitelé Ronovci ke správě panství postavili hrad Ronov u Útěchova, první zmiňovaný r. 1364. Roku 1381 se Nový hrad nachází ve vlastnictví markraběte Jošta, který jej tehdy zastavil Vaňkovi z Boskovic. Boskovicové hrad drželi až do r. 1460, kdy se držitelé hradu stávají páni z Kunštátu - r. 1466 je zde zmíněn Čeněk z Kunštátu. Za česko - uherských válek byl Nový hrad oporou krále Jiřího z Poděbrad. V letech 1469 - 1470 hrad obléhalo vojsko Matyáše Korvína. V okolí obléhatele zbudovali šest zemních bašt, z nichž čtyři kontrolovaly přístupové cesty k hradu. Všechny bašty tvořilo různě mohutné opevnění příkopy a valy, uvnitř pak stávalo dřevěné stavení, vytápěné kachlovými kamny. Tomuto zajímavému prstenci obléhateckých stanovišť se v 70. letech věnovali L. Konečný a J. Merta.

Téměř rok trvající obléhání hradu ukončila 6. února 1470 smlouva, uzavřená na vyškovském hradě mezi novohradským purkrabím Bačákem ze Švábenic a velitelem Matyášova vojska Ladislavem z Podmanína. Roku 1470 též Matyáš Korvín hrad za čtyři tisíce uherských zlatých zastavil Dobeši Černohorskému z Boskovic, jehož ve správě hradu zastupoval bratr Beneš. Noví majitelé již hrad na konci ostrohu neobnovovali a zbudovali dnešní pozdně gotický Nový hrad. Původní hrad na zadní části ostrohu pak v důsledku využívání na stavební materiál téměř zanikl. Pro 16. a 17. století se zatím nepodařilo archeologickými nálezy prokázat možnou existenci hradu na konci ostrohu. Také v době třicetileté války, kdy v letech 1642, 1643 a 1645 byl Nový hrad ohrožován švédskými vojsky, posloužil

Nový hrad. Rekonstrukce okna pravděpodobně ze staršího hradu na základě fragmentů, nalezených ve zdivu pozdně gotického Nového hradu. Celkové rozměry okna nejsou známy, plnou čarou jisté hrany profilu, čárkovaně rekonstruované partie

jako útočiště obyvatel z okolí pouze dodnes stojící - mladší - Nový hrad.

Na začátku 19. století v souvislosti s výraznou novogotickou přestavbou Nového hradu a parkovou úpravou celého hradního ostrohu došlo k výstavbě novogotického altánu na troskách bývalé centrální stavby uprostřed nádvoří. Altán měl zčásti oválný, zčásti polygonální půdorys o průměru kolem osmi metrů, vymezený kamennou zídou tloušťky 70 cm. Nedosahoval asi větší výšky, vyobrazení Nového hradu z r. 1848 zachycuje na tomto altánu prostý otvor, snad okno. Je pravděpodobné, že autorem altánu i parkové úpravy Nového hradu byl architekt Josef Hardtmuth, projektující i novogotickou přestavbu pozdně gotického Nového hradu. Pro odlišení od sousedního mladšího Nového hradu se zbytky sídla na konci ostrohu začaly nazývat Starým hradem.

Do dnešních dnů se z hradu dochovala v terénu dobře čitelná dispozice, návštěvníka jistě zaujme především mohutný, ve skále vylámaný příkop před jádrem hradu. Po obvodové hradbě zůstal pouze výrazný terénní relikt, nejmohutnější na východní straně nad příkopem. Místo v trase bývalých hradeb vystupují zbytky zdiva bez patrných liců. Na straně západní, nad někdejší vstupní rampou, spatřujeme dosud nevelké torzo vnějšího lince hradby. Z hradní budovy, vetknuté do severozápadního nároží dispozice, přetrvala dodnes malá část nádvorní stěny i pozdější příčky. Na centrální stavbu upozorňuje mo-

hutný suťový vrchol uprostřed nádvoří s nepatrnými zbytky zdiva na severním svahu. Z novogotického altánu bylo donedávna patrné místo nad terén vystupující zdivo obvodových stěn. Část těchto skromných pozůstatků však před časem zanikla.

Přestože zbytky hradu jsou dnes již více než skromné, před všímavým návštěvníkem jistě v krásném prostředí hlubokých lesů nad údolím řeky Svitavy vyvstane Nový hrad ve své někdejší mohutnosti jako sídlo, z něhož moravští markrabí, páni z Lipé, Boskovic i Kunštátu po 150 let vládli zdejšímu kraji.

Přehled pramenů a literatury k Novému hradu byl publikován v 1. čísle X. ročníku Hlášky, proto uvádím jen nejdůležitější tituly: Boltna Pavel, Doležel Jiří: Hrad na Dražanské vrchovině do konce 13. století, in: Archaeologia historica 13, 1988, s. 321 - 351; Konečný Lubomír, Merta Jiří: Zjišťovací průzkum středověkých fortifikací v okolí Nového hradu, in: Archaeologia historica 1, 1976, s. 231 - 252; Pilnáček, Josef: Nový hrad u Blanska, Brno 1927; Plaček, Miroslav: Hradby a zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, s. 257 - 258; Procházka, Rudolf: Od Obřan k Novému hradu, in: Castologia bohémica 4, Praha 1994, s. 63 - 66; Vašek, Leoš: Nový hrad u Adamova, Brno 1994.